

RECENSIE

Kees van Beek: Met Calis naar de Tweede Fase

Piet Calis, *Onze literatuur*. Amsterdam, Meulenhoff, 1991. Deel 1 168 blz. Deel 2 185 blz. ISBN 90-280-5728-5, f85.

Piet Calis (m.m.v. Margot de Wit), *Onze literatuur. Hulpboek*. Amsterdam, Meulenhoff, 1996. 131 blz. ISBN 90-280-2238-4, f17,50.
Piet Calis (m.m.v. Margot de Wit en Edith Zuiderent), *Onze literatuur. Docentenhandleiding*. Amsterdam, Meulenhoff, 1996. 106 blz. ISBN 90-280-2330-5.

Bijbehorende video (verkrijgbaar bij het Letterkundig museum) f49,50.

Toen ik begon met lesgeven (het was nog ver voor MTV), mocht ik op het vwo literatuur geven uit *Het spel en de knikkers* van P. Calis en anderen. Een prachtig boek: niet alleen de inhoud, (veel teksten waarin de literatuur als een groot cultureel verhaal met relevante illustraties werd voorgeschoteld), je kon de verschillende onderdelen van ons vak zo mooi integreren. Aan een groepje leerlingen gaf je de opdracht (zelfstandig) de inleidende paragrafen te bestuderen (tekstverklaren), daarover aanvullende primaire teksten te verzamelen (bibliotheekopdrachten) en dat vervolgens in de klas te presenteren (mondelinge taalvaardigheid). En zelf mocht ik teksten uitzoeken die de theorie illustreerden. Dat was soms wel tijdrovend, maar het grasduinen in literaire teksten vind ik altijd een van de leukste onderdelen van het voorbereiden!

Maar de jeugd en de tijdgeest veranderde. De muziekclip deed zijn intrede en een studieboek moest ook flitsend worden: korte teksten en veel plaatjes. *Ik probeer mijn pen...*, en de videoserie 'Schrijvers in Beeld' verschenen: illustratiemateriaal bij de literatuurles.

Onze literatuur van Piet Calis (nu alleen) stamt uit die tijd. Overzichtelijke pagina's met veel illustraties en weinig tekst, korte fragmenten en twee naast elkaar liggende pagina's behandelden steeds een onderwerp. Kortom een lay-out van een videoclip: niet te lang, veel plaatjes en een summier verhaal. Ik vond het een achteruitgang. Het 'verhaal' van de literatuur had plaatsgemaakt voor een serie korte schrijversportretten. En ik kon ook zelf mijn teksten niet meer kiezen.

En de leerlingen? Zeker, het boek was veel meer leerlingvriendelijk: de al genoemde illustraties (al moest de docent vaak het verband met de tekst uitleggen) en regelmatig 'vogelvluchten', zodat de leerling ook niet meer zelf hoefde samen te vatten.

Nu komt de Tweede Fase eraan. Leerlingen moeten meer zelfstandig aan de slag en ze moeten vooral leren leren. Ik was benieuwd in hoeverre Calis deze nieuwe trends in een nieuwe druk of een nieuwe methode zou verwerken. Dit jaar verscheen bij *Onze literatuur* van Piet Calis een hulpboek (met medewerking van Margot de Wit), een docentenhandleiding (met medewerking van Margot de Wit en Edith Zuiderent) en een videoband. Hoewel in de inleidingen met geen woord gerept wordt over de Tweede Fase, mag je van een hulpboek, dat in deze tijd geschreven wordt, toch wel verwachten, dat hier iets van de doelstellingen van de Tweede Fase in terug te vinden is. Dan denk ik eerder aan de doelstelling een globaal overzicht van de literatuurgeschiedenis, dan aan literaire ontwikkeling. En ik denk vooral aan algemene studievaardigheden als informatie verwerven, verwerken en bewerken, werkhouding (zelfstandigheid) en werkplanning. Komen die nu in het hulpboek aan de orde?

Opzet

Eerst iets over de opzet van het hulpboek. Het volgt *Onze literatuur* zeer nauwgezet. Per hoofdstuk is er een tijdbalk, en vervolgens per twee pagina's een toelichting bij de illustraties, vragen bij de theorie en/of de teksten en soms enkele opdrachten. Bij die opdrachten staan ook vaak fragmenten, waarbij het loslaten van de videoclip-layout gelukkig de mogelijkheid biedt om ook langere

primaire teksten aan te bieden. De keuze van die teksten is vooral origineel; buiten *De verrassing* van Donkers ben ik weinig evergreens tegengekomen!

De tijdbalk dient om 'het historisch inzicht in de ontwikkeling van de literatuur aan te scherpen'. Maar helaas is de tijdbalk alleen met (vaderlandse) literaire data ingevuld, zodat het verband met een algemeen historisch en cultureel inzicht onmogelijk wordt en de (Nederlandse) literatuur nogal geïsoleerd wordt aangeboden.

De toelichting in het hulpboek is blijkbaar bedoeld om de leerling de mogelijkheid te bieden zelfstandig aan de slag te gaan. Bij elke illustratie moest blijkbaar een begeleidend tekstje, wat soms erg gezocht overkomt. Bij de illustratie van een schilderij van Willem de Koning (*Onze literatuur*, dl 2, p. 83) wordt bijvoorbeeld gemeld, dat hij uit Nederland afkomstig was, in de vs faam gemaakt heeft, z'n werk sterk lichamelijk is – verwant met Cobra – en hij veel vrouwen portretteerde; het getoonde schilderij is abstract! Of dergelijke toelichting de zelfstandigheid van de leerling dient, vraag ik mij sterk af.

Zelfstandig werken

Het valt mij wel meer op, dat de vaardigheid 'zelfstandig werken' vaak wordt geïnterpreteerd als 'de docent afschaffen'. Sommige illustraties lenen zich uitstekend tot het geven van opdrachten die aansluiten bij studievaardigheden als verwerven en verwerken van informatie. Niet de opmerking 'Dat alles is kenmerkend voor de romantische schilderkunst' (*Onze literatuur*, dl 1, p. 82), maar een vraag als 'Welke romantische motieven kom je in dit schilderij tegen?' stimuleert tot (zelfstandige) verwerking van informatie. De toelichting had dan in de docentenhandleiding kunnen staan.

De vragen bij de teksten dienen om het literaire inzicht te verdiepen, ('Noem twee werkwoorden die Couperus zelf gevormd heeft', Hulpboek, p. 43) en ook vaak om tussen fragmenten verbanden te leggen. Zo sluit een fragment uit *Het leven is vurrukkulluk* aan bij een fragment uit *Kees de jongen* (Hulpboek, p. 58) en naar aanleiding van een fragment uit Wolkers *De junival* wordt ver-

wezen naar teksten (in het hulpboek en het theorieboek) over de relatie mens-dier (Hulpboek, p. 112). Dankzij een verhaal van Hermine de Graaf kan zelfs over de grens gekeken worden: er wordt een lijn getrokken naar Gogol (Hulpboek, p. 127). Structuuranalytische vragen zijn niet opgenomen.

Daarnaast zijn er discussieopdrachten. Die zijn helaas wel erg vrijblijvend geformuleerd. Zo is er naar aanleiding van enkele fragmenten uit *De stille kracht* en een krantenartikelje over zwarte magie op school de opdracht 'Bespreek met elkaar de zin en onzin van dit soort verschijnselen' en vervolgens de vraag 'Welke voor- en nadelen zijn eraan verbonden?' (Hulpboek, p. 49). Bij de opdracht 'bespreek met elkaar' krijg ik hetzelfde gevoel als bij de toelichtingen bij de illustraties: de opmerking had natuurlijk net zo goed van de docent kunnen komen, maar nu lijkt het alsof de leerlingen 'zelfstandig' met het boek uit de voeten kunnen. Alleen vrees ik dat weinig leerlingen zonder docent iets met dergelijke opdrachten kunnen!

Andere opdrachten zijn (verhalende) schrijfopdrachten. Ze lijken dan aan te sluiten bij de doelstellingen uit het subdomein literaire ontwikkeling, zoals 'de leerling kan zijn persoonlijke leerservaring beschrijven'. Een mooie opdracht is die de leerlingen uitnodigt een opstel te schrijven waarin zij zich afzetten tegen de 'ouderen', al lijkt me de aanwijzing een manifest te schrijven 'die vergelijkbaar is met de stijl van Van Deysells *Nieuw Holland* (Hulpboek, p. 41) wel erg hoog gegrepen.

Docentenhandleiding

In de docentenhandleiding staan naast alle antwoorden ook toetsvragen per paragraaf, suggesties voor een thematische aanpak en een toelichting bij de videoband. Bij de opdrachten staat soms het doel vermeld en worden er aanwijzingen gegeven. Die antwoorden en die toetsvragen zijn natuurlijk heel plezierig, als je eens geen tijd gehad hebt je les voor te bereiden, maar wat moet ik met een toelichting (bij bovengenoemde opdracht naar aanleiding van *De stille kracht*) als 'Afhankelijk van de sfeer in de klas kunnen deze teksten als uitgangspunt dienen voor een klasgesprek' (Docentenhandleiding, p. 40).

foto: Chris van Houts

Docenten, die dat zelf niet bedacht hadden, willen dan ook wel weten, hoe ze dat moeten opzetten!

Zo had in de docentenhandleiding ook wel een toelichting mogen staan, wat je verder met de schrijfoopdrachten kunt doen, of hoe je deze opdrachten verder kunt gebruiken in een leesdossier. Want dat is iets wat ik in de handleiding mis: hoe met dit hulpboek te werken? Vooral docenten, die de literatuur vanuit de geschiedenis behandelen, zijn vaak niet vertrouwd met leesdossiers en bijbehorende creatieve schrijfoopdrachten. Dat geldt ook voor het (zelfstandig) laten discussiëren van leerlingen over literatuur. Een meer uitgebreide redactie van de opdrachten en enkele didactische suggesties waren echt wel op z'n plaats geweest.

Wie die suggesties en aanwijzingen niet nodig heeft, vindt veel leuk materiaal in de opdrachten van het hulpboek. Het hulpboek is voor hen een nuttige aanvulling op *Onze*

literatuur, al blijft het allemaal behelpen, als je ooit met *Het spel en de knikkers* hebt gewerkt! Kan daar nog niet een dergelijk hulpboek met opdrachten bij verschijnen?